

Pelgrimeren langs Roemeense oosters-orthodoxe kloosters – In gesprek met Elisabeth Brouwer

THOMAS QUARTIER

Elisabeth Brouwer begeleidt drie tot vier keer per jaar vanuit haar bureau¹ een pelgrimstocht langs kloosters in Roemenië. In het blad *Happinez* las ik over deze tocht. Ik vroeg haar wat het eigene van deze tocht is en waarom ze die tocht juist in Roemenië naar oosters-orthodoxe kloosters maakt. Zowel haar eigen persoonlijke beleving en ontwikkeling als die van de deelnemers komt in dit verhaal aan de orde.

Wat komt er in je op als je aan deze pelgrimstocht denkt. Zijn dat alleen mooie ervaringen, een gevoel van welbevinden, of ook iets anders?

Het zijn vooral de momenten die me ráákten die als eerste in me opkomen. De stilte tijdens de wandelingen. Een kloosterkerkje dat na een wandeling door een mysterieus stuk bos opdoemt tussen de bomen. Het warme gevoel, wetend dat we hartelijk begroet zullen worden en uitgenodigd voor een heerlijke maaltijd. En ook een soort opwinding die ik voel als ik de *toaca* hoor, het geroffel van de houten hamertjes voordat een dienst begint en dat je oproept naar binnen te gaan. Maar ook de teleurstelling als iemand zich niet open kan stellen voor de ervaring. Of mijn innerlijke strijd als ik om 01.00 uur in de nacht in een donker, door kaarsen verlicht kerkje zit: hoe lang kan ik het nog uithouden om te blijven? Ik wil wel, maar ik moet de volgende ochtend ook weer vroeg op voor een lange wandeling.

Hoe ziet zo'n tocht eruit?

We lopen zo tussen de drie en zes uur op een dag, afwisselend door een bergachtig en glooiend gebied. We lopen vanuit de twee kloosters waar we overnachten. De eerste twee tochten sliepen we elke nacht in een ander klooster, maar ook het ervaren van het kloosterleven is een belangrijk onderdeel van deze tocht en dat kon op die manier niet. Dit geeft meer rust. Het is eigenlijk meer een innerlijke pelgrimstocht, die mogelijk wordt gemaakt door het wandelen in de natuur, de stilte, de mystieke sfeer in de kerkjes, het gezang van de monniken waarvan je de woorden niet verstaat, maar dat wel iets met je doet. Of juist door de intense stilte in een kerkje als er niemand is. Maar soms ook door gesprekken met de anderen die meelopen en de teksten die ik voorlees.

Elke dag heeft een thema dat gerelateerd is aan pelgrimeren. Bij het ontbijt licht ik het thema toe aan de hand van een tekst. Een ieder is vrij om daar iets mee te doen of niet, of om met zijn of haar eigen thema bezig te zijn. 's Avonds is er gelegenheid, voor wie dat wil, om daar wat over te delen. Sommigen vinden dat fijn, anderen hebben daar geen behoefte aan. Alles is goed. Een aantal keren sluiten we de avond af met een meditatie.

Overdag lopen we naar de andere kloosters, sommige liggen diep verscholen in het bos en zijn alleen te voet en met een ezeltje te bereiken, andere zijn hoog tegen een helling gelegen. Maar we komen ook in een heel kloosterdorpje waar wel 400 nonnen wonen.

Het eerste klooster waar we overnachten, het klooster Sihastria, is voor de Roemenen een echt pelgrimsklooster. Dit is het klooster waar father Cleopa heeft geleefd, een zeer eenvoudige en wijze monnik. Hij leefde als kluisenaar in het bos en heeft zich in de tijd van het communisme daar verborgen moeten houden. Later was hij lange tijd abt van het klooster. In 1998 is hij overleden.

In elk klooster waar we komen is de eerste vraag: *Ats mancat?* – Heb je al gegeten? En als je op etenstijd komt krijg je een heerlijke kloostermaaltijd met veel eigengemaakte en verse producten. Nadat ik de vraag of we willen eten bevestigend heb beantwoord gaan we het kloosterkerkje in. Ter begroeting van de Moeder Gods, of uit respect voor waar je bent, begroeten we bij binnenkomst de iconen voorin de kerk. Je wordt overweldigd door de kleuren, de stilte of het onophoudelijk gezang van de monniken. Na verloop van tijd begin je wat woorden te herkennen. Zoals het *Domne mi-lueste*, Heer ontferm U, dat alsmaar wordt herhaald. Zowel de stilte als het gezang van de monniken helpt om naar binnen te gaan en te luisteren naar je innerlijke stem of de stem van God, om je verbonden te voelen met het heilige of met de mensen om je heen.

Is de tocht vooral een mooie ervaring, een wellnessreis, of is het ook echt pelgrimeren? Is het ook afzien, komen er ook negatieve gevoelens naar boven?

Als je pelgrimeren ziet als een tocht waarin je moet afzien, moet 'lijden', de eindeloosheid ervaren in het maanden op weg zijn naar een bestemming buiten je, een plek die je wilt bereiken zoals Jeruzalem, Rome of Santiago de Compostella, dan zou het antwoord 'nee' zijn. Deze pelgrimstocht is in de eerste plaats een reis naar binnen. Maar een soort van lijden maken mensen toch ook wel door. Mensen die meegaan omdat ze bijvoorbeeld verlies hebben meegemaakt, 'lijden' wel degelijk, kunnen intens verdriet hebben, moeten het daarmee uithouden. Thuis kun je nog vluchten in de buitenwereld, in doen, in er met anderen over te praten. Hier niet. We lopen veel in stilte. Je kunt er dan niet meer omheen. Of degenen die dachten het lopen wel even te doen, maar dan toch zichzelf daarin tegenkomen, weliswaar niet dagenlang maar toch. Ik had een keer iemand mee die kwam zijn oude pijn tegen dat hij als priester uitgetreden was.

Het is beide. De mensen die meegaan beleven ook heel veel, Ze genieten van het wandelen in de prachtige natuur en van de schoonheid van de iconen. Maar ook van

de eenvoud in het klooster en de kloostermaaltijden, soms heel eenvoudig, een andere keer bijna overdadig. Ze zien ook veel nieuwe dingen. Neem alleen al het orthodoxe kloosterleven en een heel ander soort diensten.

Twee tot drie weken voor de tocht komen we bij elkaar en nodig ik de mensen uit zich tijdens de tocht open te stellen voor de ervaring. Het gedicht dat ik dan voorlees daagt de mensen uit ²:

*.... het verlangen van je hart te ontmoeten
.... vreugde te voelen
.... alleen te kunnen zijn en werkelijk te houden van het gezelschap dat je hebt op
lege momenten
.... trouw te blijven aan jezelf*

Mensen krijgen ook vaak antwoorden op vragen waar ze mee worstelen of voelen zich intens dankbaar voor de schoonheid van de natuur en voor de rust en stilte. Je zou dit genade kunnen noemen, iets wat je geschonken wordt.

Voor ongeveer eenderde van mensen die meegaan is het ook een rite de passage. Van de drie fasen die daarin onderscheiden worden, is deze week de middelste, de fase van liminaliteit, van leegte, van verwarring, vooral de eerste dagen van de tocht. En in de loop van de week gebeurt er iets dat door velen als helend, soms zelfs als een transformatie wordt ervaren.

Dus wat je op het eerste gezicht misschien een wellnessreis zou noemen is dat dus eigenlijk helemaal niet. Je welbevinden wordt juist door elkaar geschud. Klopt dat? Nou, niet bij iedereen hoor, laat ik zeggen bij de helft wel. Maar het mooie is dat er ook weer tijd is om het te laten zakken en uiteindelijk gaat bijna iedereen met een heel rijk gevoel naar huis. Misschien kan ik dat het beste illustreren met enkele uitspraken van deelnemers aan de tochten.

‘Alles is zoals het is en lijkt zijn plek te hebben. Het loslaten van de pijn van het verdriet, en het langzaam inhoud geven aan de dankbaarheid voor wie hij was en nog steeds is. Stap voor stap ...’

‘Een deel van mij zal hierna altijd anders zijn.’

‘Deze week heb ik een keuze gemaakt. Door die keuze verraad ik mijzelf niet en blijf ik trouw aan mezelf. De tekst uit het gedicht ‘De Uitdaging’ heeft me daarbij geholpen.’

‘Ik heb een heerlijk opgeruimd gevoel in mijn binnenste en heb allerlei mooie beslissingen mogen nemen deze week. Hier zit een diep “tevredden” mens met een rustige ziel.’

‘De zekerheid dat ik zijn mag wie ik ben, als uniek mens [...] Zoekende en toch wetende dat er één op mij wacht.’

‘Helend in de zin van minder verschil tussen hemel en aarde, tussen mij en de ander.’

Het is dus welbevinden én pelgrimage.

Waarom doe je dit in oosters-orthodoxe kloosters?

Ik ben er min of meer toevallig terecht gekomen. Maar wat is toevallig. De eerste keer dat ik in Roemenië kwam, was in 2003. Toen ik na een retraite in een klooster in Nederland weer thuiskwam, hoorde ik over de oosters-orthodoxe kloosters in Roemenië. Een paar weken later brachten we er de Kerst door. Het was liefde op het eerste gezicht. De gastvrijheid en het er gewoon mogen zijn, zonder dat men iets van je wil weten. Er zijn diverse dingen die mij erg aanspreken in deze kloosters, in deze omgeving. In de eerste plaats de sfeer in de kloosters. Elk klooster heeft z'n eigen sfeer, en dat heeft zowel met de bouw als met de houding van de abt te maken. De oosters-orthodoxe kloosters kennen geen ordes zoals in de katholieke kloosters. Ze volgen de regel van Basilius de Grote. Het is veel minder streng en er is minder gemeenschappelijkheid. Het gaat erg om ieders individuele relatie met God. Een monnik of non wordt daarin bijgestaan door zijn/haar persoonlijke *duhovnik* of biechtvader. Oosters-orthodoxe kloosters zijn heel kleurig, zowel in het kerkje, dat van boven tot onder beschilderd is met de prachtigste kleuren, als erbuiten. In het seizoen zie je overal bloemen, in de tuinen en op de balkons. Dat doet zo vriendelijk aan. Geen lange, hoge, donkere, stille gangen, maar genieten van Gods prachtige schepping. Een deelnemer vroeg een keer aan de gastenmonnik hoe voor hem de hemel er uitzag. Eigenlijk wilde hij weten of de monnik geloofde dat er een hemel is. Onze monnik zei toen: ‘Zoals hier, met al die bloemen, vogels, de stilte, de schoonheid.’ Het was ontroerend.

En dan de diensten. Die duren niet precies een half uur of een uur. Nee, die kunnen wel twee en een half tot drie uur duren, afhankelijk van hoe snel de monniken lezen en zingen. Als het je lukt om je daar aan over te geven en het uit te houden met jezelf, zoals de kluizenaars in hun cel, dan kom je in een soort tijdloze toestand. Het is een vorm van ascese die heel bevrijdend en rustgevend kan zijn.

Ik vind het heel bijzonder hoe het in de diensten gaat. Komt een orthodoxe gelovige een kerk binnen dan komt hij als een gelovige thuis, in het huis van God. Er zijn geen banken die hem verplichten ergens te gaan zitten. Hij kan rondlopen, zijn geliefde iconen van de Moeder Gods begroeten, zelfs als de dienst bezig is. Iets aan een monnik vragen. Een deelnemer zei het een keer zo mooi:

En daar in die ruimte waarvan elke vierkante centimeter beschilderd is, raken hemel en aarde elkaar. Het leek mij alsof de mensen in de diensten, die eindeloos mogen duren, een beetje de hemel raakten zonder haar te kunnen zien. Aardse mensen, steeds weer kruisen slaan en bui-

gend naar de aarde die, daardoor uitgenodigd door de iconen, vol vertrouwen en toch schroomvol het hemelse benaderen in een sfeer van wierook en gezang. Ik voelde me ondergedompeld en soms even meegevoerd. Buigen is dan het enige dat past, zo mocht ik ervaren.

Het zijn heel levendige gemeenschappen met monniken en nonnen van alle leeftijden. Ik vind het altijd heel leuk om te zien wat ze allemaal aan het doen zijn, in de tuin, in de keuken, in de kerk, in het bos, op de begraafplaats.

De eerste jaren ging ik er in de winter vaak alleen heen. Ik spreek de taal nog steeds niet erg goed, dus het was echt samen *zijn*. Eigenlijk vind ik het niet zo erg dat ik tijdens de dienst de woorden niet goed versta. Daardoor ga ik er ook niet over nadenken en kan ik me helemaal overgeven aan het mystieke, me open stellen voor de ervaring. En in een oosters-orthodoxe dienst doen al je zintuigen mee hoor: de geur van de wierook, het lichaam dat buigt en knielt, het horen van het gezang van de monniken, het kussen van de iconen, al die prachtige kleuren van iconen en afbeeldingen van heiligen en bijbelse taferelen op de wanden.

Wat hebben die tochten met jou gedaan?

Regelmatig als ik met vader Damian sprak, vroeg hij me om voor hem te bidden. Dat vond ik moeilijk. Ik bad al jaren niet meer. Als iemand me vroeg of ik geloofde zei ik wel ja, maar het betekende niet méér voor me dan iets vanzelfsprekends dat ik mee had genomen vanuit mijn jeugd. Ik deed er weinig mee. Maar in de kloosters kwam het in al die jaren steeds dichterbij, het geloof in een persoonlijke God en in de Moeder Gods, zoals Maria in de oosters-orthodoxe kerk genoemd wordt. Toen begon mijn zoektocht naar of ik nog wel geloofde, in wat voor God en hoe dat te doen? Dat was best een moeilijke periode en ook confronterend. Ja, eigenlijk een fase van leegte en eenzaamheid. Ik weet nog dat ik aan een goede vriend en priester in Roemenië 'opbiechtte' dat het voelde alsof ik niet meer geloofde. Hij reageerde daar heel mooi op met de woorden: 'Je hoeft God niet te zoeken, Hij vindt jou wel'. Daarmee kon ik het ook weer een beetje loslaten. Ik heb daar nu weer woorden aan kunnen geven en er voor mezelf een weg in gevonden.

In de teksten die ik in de beginjaren gebruikte kwam het woord God nooit voor. Ik vermeed dat 'angstvallig' want ik wilde niet dat het een religieuze tocht was, maar een spirituele tocht. Dat laatste is nog steeds zo. Maar parallel aan mijn eigen ontwikkeling zijn ook de teksten die ik gebruik veranderd. In de begintijd waren de teksten, laat ik zeggen, neutraal. Ik verwees wel subtiel naar het goddelijke of het heilige. Nu doe ik dat explicieter. Door mijn eigen ontwikkeling is ook het karakter van de tocht wat anders geworden. Dieper, stiller, meer meditaties, meer ruimte om uit te wisselen en meer ruimte voor het benoemen van het goddelijke of het heilige.

Een voorbeeld daarvan is het Onze Vader. In de kloosters wordt voor het eten door een monnik en een priester altijd het Onze Vader gebeden. Dat doen ze ook apart voor ons als wij op een ander tijdstip eten. Soms vroeg een monnik aan mij om dat te doen. Dat deed ik wel, maar de woorden van het Onze Vader hebben niet zoveel

betekenis voor me. Sinds dit jaar bid ik het Aramese Onze Vader. Dat spreekt mij en de meeste mensen heel erg aan.

De manier waarop ik de teksten voorlees en we erover praten is heel erg vanuit ruimte. Het kan je aanspreken of niet. Alles is goed. Je mag het onderzoeken, voelen wat het met je doet. Je mag delen wat je bezighoudt, maar het is ook prima als je daar geen behoefte aan hebt. Het is een individuele reis met een aantal reisgenoten, die niet altijd fijn is maar wel heel rijk en mooi.

Noten

¹ www.pelgrimstochten.eu

² 'De Uitdaging', in het boek
Reis naar het binnenste van je ziel
van Oriah Mountain Dreamer.